

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
УМАНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Випуск 1

**Умань
2020**

Засновник: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
Регістраційне свідоцтво: КВ № 7095 від 21.03.2003 р.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(протокол № 9 від 25 лютого 2020 р.).*

Збірник внесено до **Категорії Б** Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (педагогічні науки, спеціальності 011, 015). Наказ МОН України від 15.10.2019 р. № 1301.

Збірник зареєстрований, реферується та індексується у наукометричних базах даних, пошукових системах та репозитаріях:

Index Copernicus
Google Scholar
CrossRef
WorldCat (США)
Bielefeld Academic Search Engine (BASE)
ISSN International Centre (м. Париж)
Українська науково-освітня мережа УРАН
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Реферативна база даних «Україніка наукова»

3-41 Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. Вип. 1 / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини ; [голов. ред. О. І. Безлюдний]. – Умань : Візаві, 2020. – 254 с.

У збірнику публікуються результати наукових досліджень актуальних проблем у галузі педагогічних наук: загальної педагогіки та історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії і методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії і методики управління освітою, теорії і методики виховання, дошкільної педагогіки, теорії навчання.

ЗМІСТ

Безлюдна Віта, Безлюдний Роман Іншомовна підготовка здобувачів вищої освіти в інформаційно-освітньому середовищі університету	7
Бень Вікторія Нормативно-правове забезпечення формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої освіти	14
Бойко Яків Мобільний телефон як складник цифрової технології навчання іноземної мови	20
Браславська Оксана Особливості відкритого навчання в сучасній освіті	30
Вітюк Валентина Засоби професійно орієнтованого навчання українського правопису в закладах вищої освіти	38
Власенко Степан, Ящук Сергій Особливості побудови програм тренувань на передзмагальному етапі підготовки лижників-гонщиків	46
Галацин Катерина, Ярошенко Ольга Технології опрацювання дискусійних питань у процесі вивчення студентами технічних спеціальностей англійської мови	53
Гуменюк Ірина Принципи реалізації контекстного навчання в процесі викладання української мови за професійним спрямуванням	63
Дутчак Юрій, Квасниця Ірина Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх магістрів середньої освіти з фізичної культури: досвід Республіки Молдова	70
Льницька Катерина Робототехніка як об'єкт вивчення майбутніми учителями фізики в межах дисципліни «Основи сучасної електроніки»	80
Коваль Ганна, Логвиненко Вікторія Етнічна толерантність соціального працівника: особливості та прикладні аспекти	87
Кравченко Оксана Гендерні аспекти лідерства майбутніх соціальних працівників в умовах ЗВО	95

УДК 364.042:172

DOI: 10.31499/2307-4906.1.2020.208175

ЕТНІЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Коваль Ганна, доктор державного управління, професор, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.

ORCID: 0000-0001-5317-6876

E-mail: koval.gv.@gmail.com

Логвиненко Вікторія, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.

ORCID: 0000-0001-9273-1983

E-mail: logvynenko@i.ua

Проаналізовано феномен етнічної толерантності в контексті професійної діяльності соціальних працівників. Метою дослідження є визначення особливостей етнічної толерантності, які сприяють ефективній професійній взаємодії з клієнтами, що належать до інших етносів. Обґрунтовано, що етнічна толерантність соціального працівника має виключати байдуже ставлення до національної культури клієнта; не допускати її критики чи засудження; передбачати паритетні взаємовідносини; доповнюватися етнокультурною компетентністю та навиками міжетнічної комунікації.

Ключові слова: толерантність, етнічна толерантність, соціальний працівник, етнічна культура, мігрант, соціальна адаптація, етнокультурна компетентність, професійна діяльність.

THE ETHICAL TOLERANCE OF SOCIAL WORKER: FEATURES AND APPLIED ASPECTS

Koval Hanna, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Department of Humanities and Social Work, Lviv State University of Life Safety.

ORCID: 0000-0001-5317-6876

E-mail: koval.gv.@gmail.com

Lohvynenko Viktoriia, PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Humanities and Social Work, Lviv State University of Life Safety.

ORCID: 0000-0001-9273-1983

E-mail: logvynenko@i.ua

In the multicultural world tolerance becomes professionally crucial quality for experts whose work is interwoven with people, including social workers. They have to be patient, keep balance and assist clients under any circumstances regardless of their lifestyle, behavior, social and national origin, gender, etc. Special attention should be paid to the ethical tolerance in multiethnic societies.

Phenomenon of ethnical tolerance has been analyzed during professional engagement of social workers. Features of ethnical tolerance which help with effective professional interaction with clients

which belong to different ethnical groups are distinguished and some practical aspects are revealed. Ethnical tolerance is an important personal trait of a social work expert. It must not only meet tolerance criteria, but also provide parity with a client. This is an active quality that is not indifferent to another culture and lifestyle. Ethnic tolerance should also be accompanied by ethnocultural competence and inter-ethnic communication skills. Only by such a complex approach, social worker will be able to understand needs and problems of a client better and give one adequate assistance as well as facilitate his social adaptation to a new society. Besides, careful attitude to different ethnic cultures will help the expert to distinguish the elements of the culture that do not conform to the adopted in the society and may cause social problems. Professional skills which help to distinguish problematic situations in the clients' life, will give an expert an opportunity to prevent such situations, make prophylactic, etc. Alongside with that tolerance must be limited, under the circumstances, when client's actions or behavior (which can be normal in his ethnic culture) conduct discrimination of other people.

Keywords: *tolerance, ethnic tolerance, social worker, ethnic culture, migrant, social adaptation, ethnocultural competence, professional activity.*

Сьогодні толерантність стає однією з найважливіших цінностей мультикультурального світу. В ній закладені терпимість, відкритість до інших культурних норм, переконань, цінностей, здатність до діалогу. Толерантність стає професійно важливою якістю фахівців, діяльність яких пов'язана з людьми, в тому числі і соціальних працівників. Маючи належний рівень професійної підготовки, вони, за будь-яких обставин, повинні проявляти терпимість, зберігати рівновагу та надавати допомогу клієнтам незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо [3]. Про це йдеться в Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України, який визначає толерантність одним із ключових принципів діяльності фахівців [3]. Соціальна робота базується на повазі до людини, визнанні її права на самобутність, унікальність, що виражається в різних сферах людського буття. Відтак можна говорити про політичну, гендерну, расову, міжетнічну, вікову, релігійну, міжкультурну, міжкласову та інші види толерантності. В поліетнічних суспільствах джерелом культурного різноманіття почасти слугує етнічний фактор, який прямо чи опосередковано визначає різні види толерантності. Тому міжетнічній толерантності приділяється значна увага науковців.

Загалом, феномену толерантності, теоретико-методологічним засадам дослідження, прикладним аспектам толерантності присвячено багато наукових розвідок як вітчизняних так і закордонних вчених. Досліджуючи явище толерантності, W. Schirmer, L. Weidenstedt, W. Reich звертають увагу на те, що в умовах мультикультуралізму, опираючись на демократичні цінності, часто лунають заклики до толерантності і поваги, ототожнюючи ці поняття [11]. Цей авторський колектив переконаний, що таке ототожнення є некоректним, адже толерантність часто розуміють як вимушене прийняття інших або просто як їх ігнорування. Така толерантність вказує на те, що представники інших етнічних чи расових груп насправді небажані в новому соціумі [11]. Тому, зазначені науковці вважають за необхідне розмежувати поняття «толерантність» і «повага» та обґрунтовують положення, що для успішної полікультурної політики доцільно використовувати поняття повага, яке згідно із соціологічною теорією поваги, передбачає взаємодію з людьми як автономними суб'єктами, чю волю та інтереси сприймають серйозно [11]. Натомість, М. Пірен, розглядаючи феномен толерантності, вважає його базовою цінністю відкритого суспільства, яка передбачає активну соціальну поведінку, що формується на основі

визнання універсальних прав та основних свобод людини, відмові від догматизму тощо. Як інтегрована якість позиції особистості толерантність може бути по-різному сформована і мати різний зміст [6; 7].

Певні питання формування толерантності соціальних педагогів в процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти розглядають Н. Волкова, В. Десянченко, І. Палько, Ю. Польшина, А. Ремньова. Серед науковців, які досліджують феномен толерантності в практиці соціальної роботи є: О. Добровіцька та Ю. Підвальна, що вивчають особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до толерантної взаємодії в умовах інклюзивного середовища; С. Сургова – характеризує передумови та основні аспекти толерантності в процесі превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників; С. Чернета – розкриває зміст компетентностей та структуру толерантності майбутніх фахівців соціальної роботи та, за допомогою емпіричного дослідження, визначає умови її успішного формування в майбутніх соціальних працівників.

Закордонні дослідники Т. М. Besch, J.-S. Lee, аналізуючи значення толерантності в соціальній роботі, звертають увагу на те, що світ стає все більш різноманітним і вагомими причинами цього є процеси глобалізації та міграції. Відтак, толерантність стає відповіддю на різноманітність в полікультурних, демократичних суспільствах. Соціальні працівники одні з перших реагують на зростаючу різноманітність в соціумі і тому їм важливо зрозуміти значення і специфіку толерантності та критично задуматися над позитивними й негативними потенціалами толерантності в соціальній роботі [9; 10]. Власне в своїх дослідженнях Т. М. Besch, J.-S. Lee розглядають різні компоненти і типи толерантності, а відтак піднімають питання щодо переваг толерантності та ступеня її вагомості в соціальній роботі [9; 10].

В сучасних умовах актуальність вивчення феномена толерантності загалом, і етнічної толерантності, яка є першорядною в сучасному поліетнічному світі, зокрема, зростає. Це зумовлює необхідність її дослідження в рамках професійної діяльності фахівців соціальної роботи. Дана публікація продовжує розпочате дослідження цієї проблеми авторами [5]. Мета статті - визначити особливості етнічної толерантності, які сприяють ефективній професійній взаємодії з клієнтами, що належать до інших етносів.

Термін толерантність в наукових розвідках представлений різноманітністю підходів та інтерпретацій, смислових наповнень. В нашому дослідженні ми не ставимо завдання зробити критичний аналіз наявних дефініцій чи сформулювати авторське визначення цього феномену, ми лише окреслимо ті аспекти толерантності, які, на нашу думку, є важливими в соціальній роботі. В буквальному сенсі поняття толерантність означає терпимість. Це свідчить про те, що ми визнаємо право на відмінність інших людей і приймаємо той факт, що вони ладні на свій розсуд проявляти свою індивідуальність, мислити, жити, чинити, залишатися самотніми. Толерантність дає можливість співіснувати разом. На перший погляд це елементарна вимога, проте, як зазначає Н. Семенів, «людині швидше органічно притаманна протилежна тенденція – настороженість, яка легко переходить у ворожість, агресію стосовно тих, хто від неї відрізняється, на неї не схожий. У кожної людини є несвідомий механізм, який фіксує відношення «свій-чужий». Підсвідомо інший індивід сприймається як такий, що представляє загрозу» [8, с. 499–500]. Толерантність - це моральна чеснота, яку особистість набуває; вона не може бути тотожна байдужості, це активна якість: я тебе помічаю, ти інший, ти маєш на це право, навіть якщо мені щось не подобається, я маю

це прийняти і продовжити з тобою взаємодію. Толерантність передбачає сприйняття іншого як рівноцінного, активного суб'єкта відносин. Проте, людям недостатньо того, що їх просто терплять чи «дозволяють» бути самими собою, у кожного є потреба відчувати цінність своєї інакшості для оточуючих, що реалізується через повагу, визнання гідності тощо. Тому, почасти, розширюють значення толерантності. В цьому контексті показовою є Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО, яка розглядає толерантність не лише як моральний обов'язок, а й як політичну і правову необхідність. Поняття толерантності в Декларації трактується як повага, прийняття й правильне розуміння багатоманітності культур, форм самовиразу і способів вияву індивідуальності. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті, переконань. Це гармонія в багатоманітності. Толерантність - це обов'язок сприяти утвердженню плюралізму, демократії, норм встановлених в міжнародних правових актах в галузі прав людини. Разом з тим толерантність не означає терпимого відношення до соціальної несправедливості, вона несумісна з догматизмом, абсолютизацією істини. На державному рівні вона передбачає надання кожній особі можливості для економічного і соціального розвитку без якої-небудь дискримінації [2].

Очевидно, таке розуміння толерантності чи не найкраще узгоджується з вимогами щодо провадження професійної діяльності фахівцями соціальної роботи. Для соціального працівника толерантність передбачає активне ставлення до клієнта, яке базується на визнанні універсальних прав і свобод, а не на поступках чи поблажливості; це не лише терпимість до чужих цінностей, переконань, поведінки, а й намагання досягти узгодження різномірних інтересів, потреб, поглядів без застосування тиску.

Соціальні працівники мають володіти високим ступенем толерантності у всіх її різновидах, чого не скажеш про їхніх клієнтів. Толерантне ставлення фахівця не завжди зустрічатиме таку ж відповідь, і в такій ситуації фахівець має толерувати нетолерантність. Власне враховуючи цей аспект, в контексті нашого дослідження, варто говорити не про міжетнічну, а про етнічну толерантність в соціальній роботі.

Сьогодні, з поживленням міграційних процесів, в різних соціальних сферах постає необхідність врахування національного чинника. Крім цього, в представників інших етносів, особливо тих, що нещодавно змінили країну проживання, можуть виникати проблеми з соціальною адаптацією, життєзабезпеченням, медичним обслуговуванням, освітою тощо. Цілком зрозуміло, що такі особи можуть стати клієнтами соціальних служб. Соціальна робота в поліетнічному суспільстві передбачає створення умов для належного розвитку всіх груп населення в тому числі й мігрантів, які потребують вирішення проблем пов'язаних із зміною середовища проживання. Це означає, що працівник має діяти на засадах толерантності, яка є одним із найважливіших принципів діяльності фахівців із соціальної роботи.

Для кращого розуміння того, що передбачає етнічна толерантність фахівця, потрібно зв'язувати смислове наповнення поняття «етнічне». В своєму дослідженні ми будемо використовувати це поняття в значенні, яке подає В. Євтух: «етнічність (від грецьк. *ethnos* – народ, плем'я) – термін, який відтворює якісні характеристики людини або групи людей, пов'язані з їх етнічним походженням і які виявляються у побуті, культурі, поведінці й, у цілому, в ментальності, підтверджуючи це походження та вирізняючи їх з-поміж інших» [4, с. 104].

Соціальним працівникам необхідно усвідомлювати, що власне етнічна культура

значною мірою визначає спосіб життєдіяльності її носіїв, їхнє ставлення до культурних норм, традицій, принципів інших етнічних спільнот, сприйняття різних соціальних феноменів загалом. Тому фахівцю необхідно мати чіткі уявлення про те, як набувається та передається соціокультурний досвід, які існують базисні цінності культури, розуміти закономірності їх функціонування та розвитку та вміти їх використовувати в професійній діяльності. Це допоможе налагодити кращий контакт з клієнтами та ефективніше провадити професійну діяльність.

Отже, етнічну толерантність можна трактувати як терпимість іноетнічної культури, іншого способу життя, традицій, звичаїв, обрядів. Крім цього вона має передбачати визнання цінностей іншої культури, готовність фахівця до побудови стосунків з представниками іншого етносу. Соціальна робота з клієнтами іноетнічного походження має реалізуватися на засадах рівності прав і свобод людини незалежно від приналежності до якоїсь нації, культури, релігійних переконань, мови, тощо; визнання вільного здійснення особами своїх етнокультурних прав, збереження й розвитку національної, етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності. Окрім цього, щоб етнічна толерантність стала помічником в професійній діяльності фахівця соціальної роботи, вона має доповнюватись етнокультурною компетентністю. Етнокультурна компетентність передбачає наявність не лише знань про етнічні культури, особливості національного характеру, традиційного способу життєдіяльності, релігії, тощо, а й вміння і навиків правильної оцінки специфіки й умов взаємодії з представниками інших етносів, знаходження адекватних форм взаємовідносин. Така компетентність формує правильне розуміння національних культур й повагу до них, дозволяє фахівцю соціальної роботи розуміти що саме він толерує та сприяє вирішенню проблем ненасильницькими способами.

Розглядаючи прикладне значення етнічної толерантності зупинимося на двох важливих аспектах. Перший стосується соціальної роботи з мігрантами. Працюючи з такими клієнтами фахівцем соціальних служб доводиться вирішувати ряд проблем пов'язаних з вирішенням питань не лише їхньої економічної самостійності, а й соціальної адаптації. Гармонійне співжиття з місцевим населенням передбачає розуміння і сприйняття мігрантами нової для них культури. Власне соціальні працівники з якими вони взаємодіють, в процесі надання соціальної допомоги, можуть сприяти соціально-культурній інтеграції, в результаті якої мігранти зможуть повноцінно увійти в нове співтовариство. В реалізації цього завдання буде необхідною наявність етнічної толерантності у фахівця. Як зауважує Л. Аза, з посиленням тенденцій до універсалізації та глобалізації спостерігається активний потяг до збереження власної етнонаціональної ідентичності. Певний етнос, витворюючи національну культуру, норми, цінності, морально-етичні засади та правила взаємодії, комунікації, ментальність, формує модель життєдіяльності особи, як представника етносу, і так би мовити створює особливий культурний соціум [1]. Відповідно, якщо соціальний працівник в процесі професійної діяльності з представниками інших етносів не буде толерувати їхню культуру, а критикуватиме чи акцентуватиме увагу на етнокультурних відмінностях – то це може призвести до захисної реакції у вигляді демонстрації своєї інакшості, культурної вишості, зневаги до домінуючої культури, встановлення етнокультурної дистанції. «Насильницьке нав'язування культури

неминуче викликає відторгнення і, як подальший розвиток подій, – надмірну акцентуацію власної самобутності, історичної пам'яті, мови» [1, с. 16]. Це може призвести до появи негативних стереотипів, посилення агресивності та конфліктних ситуацій. Цілком зрозуміло, що такий перебіг подій перешкоджатиме якісному наданні соціальних послуг й виключатиме можливість соціокультурної інтеграції мігрантів. Відповідно фахівцю, в контексті професійної взаємодії з клієнтом, доцільно проявляти інтерес до етнічної культури клієнта й обговорювати те, що є спільного в національних традиціях, традиційному способі життєдіяльності, морально-етичних принципах релігій тощо, більшою мірою звертаючи увагу на схожі, а не на відмінні елементи. Це допоможе мігрантам здолати певні стереотипи по відношенню до домінуючої культури, сприйняти або бодай толерувати її цінності, адаптуватися до нового соціуму й умов життя. Для цього фахівець має бути здатний до міжкультурної комунікації загалом і міжетнічної зокрема. Йому необхідно володіти як особистою етнічною культурою так і бути компетентним в питаннях національної культури своїх клієнтів, знати особливості етикету, релігійних культів та обрядовості, традиційного способу життя, етно-психологічних рис національного характеру тощо. Така взаємодія можлива лише на засадах толерантності та розвинутої етнокультурної компетентності фахівця.

Ще один важливий аспект етнічної толерантності в практиці соціальної роботи полягає у визначенні її меж. Клієнти соціальних працівників можуть мати свої, етнічно зумовлені, способи особистої взаємодії, поведінки, ведення побуту, виховання дітей, специфічні релігійні обряди тощо. Такі іноетнічні традиції чи норми можуть не узгоджуватися з прийнятими в даному соціумі і вступати в дисонанс з домінуючою культурою. Наприклад, в деяких національних культурах батьки мають право вибирати такий тип виховання дітей, який їм подобається, єдина заувага стосується того, щоб інтереси і майбутнє дітей відповідали нормам моралі, а щодо прав дітей, то вони обмежуються правом на забезпечення життєвих потреб, на отримання справедливого і рівного ставлення (мова про те, що не надається перевага однієї дитини перед іншою). Батьки ж повинні навчити дітей гарній моральній поведінці, а яким чином це буде здійснено – на розсуд батьків. Очевидно, що в такій традиційній культурі права дитини, як це розуміється в демократичних суспільствах, – відсутні. Тож, соціальний працівник має усвідомлювати, що певні норми в культурі певного етносу, які визначають життєдіяльність таких клієнтів, можуть «дозволяти» те, що з позиції домінуючої культури може трактуватися як домашнє насильство, приниження гідності, неналежне виконання батьківських обов'язків тощо. Цілком зрозуміло, якщо поведінка клієнта спричиняє дискримінацію інших осіб, порушення їхніх прав, то фахівець не має права поблажливо ставитися до таких «наслідків етнокультури» і не повинен толерувати таку поведінку. В роботі з такими клієнтами соціальному працівнику необхідно роз'яснювати, що усі члени суспільства мають однаковий правовий статус, рівні права і рівні обов'язки; використовувати соціально-педагогічні методи, щоб досягнути взаєморозуміння, узгодження різнорідних інтересів та ін.

Етнічна толерантність є необхідною в професійній діяльності фахівців соціальної роботи, вона має бути активною якістю, якій не властиве байдуже ставлення до чужої культури й способу життя. Вона передбачає недопущення будь-яких елементів критики та засудження національної культури свого клієнта та вимагає

однакового ставлення і надання якісних соціальних послуг незалежно від національної приналежності. Разом з тим, професія вимагає від соціального працівника уважного ставлення до інших етнічних культур, здатність виділити ті елементи культури, які не узгоджуються з прийнятими в даному соціумі і можуть спричинити виникнення соціальних проблем. Професійні навички розпізнавання проблемних ситуацій в життєдіяльності клієнтів дадуть змогу фахівцю запобігати таким ситуаціям, здійснювати профілактику тощо.

Підсумовуючи викладене, слід сказати, що етнічна толерантність є важливою особистісною рисою фахівця соціальної роботи. Для забезпечення ефективної професійної взаємодії соціального працівника з клієнтом іноетнічного походження, вона має відповідати не тільки критеріям терпимості, а й передбачати паритетні взаємовідносини. Крім цього, етнічна толерантність повинна доповнюватися етнокультурною компетентністю та навичками міжетнічної комунікації, що допоможе краще зрозуміти потреби й проблеми клієнта та надати йому адекватну допомогу, сприятиме його соціальній адаптації до нового соціуму. Разом з тим, за обставин, коли дії чи поведінка клієнта (які можуть бути допустимими в його етнічній культурі) спричиняють дискримінацію інших осіб, толерантність має бути обмежена.

В подальшому, дослідження з цієї теми можуть стосуватися вивчення механізмів формування етнічної толерантності та з'ясування її впливу на ефективність професійної діяльності. Також вважаємо актуальним визначення критеріїв стосовно обмеження етнічної толерантності в практичній роботі фахівців соціальної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аза Л. О. Етнічність у сучасному контексті. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2013. № 3(20). С. 13–20.
2. Декларація принципів терпимості. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення 09.12.2019).
3. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. URL: <http://uazakon.com/document> (дата звернення 10.12.2019).
4. Євтух В. Б. Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
5. Логвиненко В. М. Етнічна толерантність в соціальній роботі. *Гуманітарні аспекти формування особистості*: матеріали VII Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (Львів, 29 травня 2019 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2019. С. 113–118.
6. Пірен М. І. Толерантність – дієвий чинник злагоди та консолідації в сучасному українському суспільстві. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 2. С. 51–56.
7. Пірен М. І. Толерантність – моральний феномен епохи відкритих суспільств. *Габітус*. 2016. № 1. С. 73–79.
8. Семенів Н. М. Теоретико-методологічні аспекти етнічної толерантності в контексті міжетнічної взаємодії. *Проблеми сучасної психології*. 2016. № 34. С. 494–503.
9. Besch, T. M., Lee, J.-S. On toleration in social work. *European Journal of Social Work*. 2018. Vol. 21, No 2. P. 311–322.
10. Lee, J.-S., Besch, T. M. Critical reflection on toleration in social work. *European Journal of Social Work*. 2020. Vol. 23, No 1. P. 18–29.
11. Schirmer, W., Weidenstedt, L., Reich, W. From tolerance to respect in inter-ethnic contexts. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2012. Vol. 38, No 7. P. 1049–1065.

REFERENCES

1. Aza L. O. (2013). Etnichnist u suchasnomu konteksti. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, 3(20), 13–20 [in Ukrainian].
2. Deklaraciia printcipov terpimosti. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 [in Russian].
3. Etychnyi kodeks spetsialistiv iz sotsialnoi roboty Ukrainy. URL: <http://uazakon.com/document> [in Ukrainian].
4. Yevtukh V. B. (2012). Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk. Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, Tsentr etnoglobalistyky. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
5. Lohvynenko V. M. (2019). Etnichna tolerantnist v sotsialnii roboti. *Humanitarni aspekty formuvannia osobystosti: proceedings of the 7th All-Ukrainian Scientific Conference*. Lviv: LDU BZhD, 113–118 [in Ukrainian].
6. Piren M. I. (2015). Tolerantnist – diievyi chynnyk zlahody ta konsolidatsii v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 2, 51–56 [in Ukrainian].
7. Piren M. I. (2016). Tolerantnist – moralnyi fenomen epokhy vidkrytykh suspilstv. *Habitus*, 1, 73–79 [in Ukrainian].
8. Semeniv N. M. (2016). Teoretyko-metodolohichni aspekty etnichnoi tolerantnosti v konteksti mizhetnichnoi vzaiemodii. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 34, 494–503 [in Ukrainian].
9. Besch, T. M., Lee, J.-S. (2018). On toleration in social work. *European Journal of Social Work*, Vol. 21, 2, 311–322.
10. Lee, J.-S., Besch, T. M. (2020). Critical reflection on toleration in social work. *European Journal of Social Work*, Vol. 23, 1, 18–29.
11. Schirmer, W., Weidenstedt, L., Reich, W. (2012). From tolerance to respect in inter-ethnic contexts. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 38, 7, 1049–1065.